

POST-MODERN DARBE SONRASI TÜRK SİYASETİNDE NECMETTİN ERBAKAN'IN MİRASI VE MİLLÎ GÖRÜŞ HAREKETİ

Begüm BURAK*

ORCID ID: 0000-0002-0071-7330

Öz: 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrası istifaya zorlanan dönemin başbakanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın, 1970'lerden vefat ettiği 2011 yılına dek uzanan geniş bir süreçte Türk politik ve iktisadi yaşamına önemli etkisi olduğu bilinmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin ve Adil Düzen yaklaşımının mimarı olan Necmettin Erbakan'ın "Milli Görüş" felsefesi günümüz Türkiye'sinde de hala önemlidir. Post-modern darbenin ardından bölünen Milli Görüş geleneğinden gelen Recep Tayyip Erdoğan'ın 2002'den bugüne Türkiye'yi yönettiği bilinmektedir. Bu anlamda, Milli Görüş Hareketi'nin Türk siyasetine etkisinin 28 Şubat Süreci ardından bitmediğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada Milli Görüş Hareketi ve kurucusu Erbakan'ın Türk siyasal hayatına etkileri sosyolojik ve ekonomik boyutları çerçevesinde işlenecektir. Necmettin Erbakan, "Adil Düzen" yaklaşımı ile toplumsal ve mali sorunların çözümüne din ve insan hakları temelli bir bakış açısı sunması açısından hala Türk siyasal söyleminde etkileri görülen önemli devlet adamlarının arasındadır. Milli Görüş felsefesi ile siyaset yapan partiler hala varlığını korumaktadır. Bu da Erbakan'ın mirasının önemini göstermektedir.

* Dr., Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, begumburak1984@gmail.com

Bu çalışma, 22-23 Ekim 2021 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen 4. Uluslararası Necmettin Erbakan ve Millî Görüş Sempozyumu'nda sunulan "Post-Modern Darbe Sonrası Türk Siyasetinde Necmettin Erbakan'ın Mirası ve Millî Görüş Hareketi" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1035741>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 12/12/2021
Kabul Tarihi: 04/04/2022

Anahtar Kelimeler: Adil Düzen, Milli Görüş Hareketi, Necmettin Erbakan, Post-Modern Darbe.

THE HERITAGE OF NECMETTİN ERBAKAN AND ISLAMIC VIEW (MİLLİ GÖRÜŞ) MOVEMENT IN TURKISH POLITICS AFTER THE POST-MODERN COUP

Abstract: It is known that, after the National Security Council meeting on 28 February 1997, the then prime minister Prof. Dr. Necmettin Erbakan who was forced to resign had significant effects on Turkish political and economic life in a wide time period from 1970s to 2011, the year he passed away. The “Islamic View (Milli Görüş)” legacy led by Necmettin Erbakan who was the architect of Islamic View (Milli Görüş) Movement and Just Order approach still has a critical role in today’s political arena. It is known that, after post-modern coup the Islamic View (Milli Görüş) Movement was split and Recep Tayyip Erdoğan coming from the Movement has been ruling Turkey since 2002. So, it can be said that the effect of the Islamic View (Milli Görüş) Movement on Turkish politics did not end after the February 28 Process. In this study, the effects of the Islamic View (Milli Görüş) Movement and its architect Erbakan on Turkish political life will be covered in the scope of its sociological and economic dimensions. Necmettin Erbakan has been one of the leading statesmen who have influenced Turkish political discourse in terms of presenting a religious and human rights-oriented perspective in the solution of sociological and economic problems with his “Just Order” approach. The political parties which are based on the philosophy of Islamic View (Milli Görüş) still exist in Turkish political scene today. This also shows the importance of Erbakan’s legacy.

Keywords: Just Order, Islamic View (Milli Görüş) Movement, Necmettin Erbakan, Post-Modern Coup.

GİRİŞ

Literatüre “post-modern darbe” olarak da geçen 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı, Türk politik tarihinde gerçekleşen en uzun MGK toplantısı olarak da bilinmektedir. 28 Şubat Süreci sonrası istifa etmek durumunda bırakılan dönemin başbakanı Necmettin Erbakan’ın kırk yılı aşkın bir süre boyunca, Türk politik ve ekonomik yapısına ciddi etkileri olmuştur. Milli Görüş Hareketi’nin ve Adil Düzen felsefesinin kurucusu olan Necmettin Erbakan’ın mirası ve inşa etmiş olduğu felsefenin kurumsal hafızası günümüzde de önemli bir yere sahiptir.

28 Şubat 1997’de meydana gelen Post-modern Darbe’nin ardından hiziplere ayrılan Milli Görüş felsefesinin içinden çıkmış olan Recep Tayyip Erdoğan’ın kurmuş olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 yılından günümüze Türkiye’yi yönetmektedir. Bu bakımdan Milli Görüş Hareketi’nin Türk politik hayatına olan etkisinin 28 Şubat’ın ardından sonlanmadığı söylenebilir. Bu çalışmada Milli Görüş Hareketi ve mimarı Necmettin Erbakan’ın Türk siyasal hayatına etkileri toplumsal ve ekonomik boyutları kapsamında incelenecektir. Milli Nizam Partisi ile 1970 yılında siyasal hayata adım atan Necmettin Erbakan, “Adil Düzen” yaklaşımıyla toplumsal ve ekonomik sorunların çözümüne ilişkin inanç ve insan hakları odaklı çözümler sunması itibarıyla hala Türk siyasal söyleminde etkileri görülen liderlerdendir. Milli Görüş geleneğini benimsemiş siyasal partiler hala varlığını korumaktadır. Bu da Erbakan’ın kurmuş olduğu siyasal ve felsefi mirasın önemini göstermektedir.

Bu çalışmanın temel tezi, Milli Görüş Hareketi ve Adil Ekonomik Düzen anlayışının kurucusu olan Erbakan’ın Türk politik hayatına etkilerinin hala önemli olduğu yönündedir. Bu tezi değerlendirmeye yönelik Necmettin Erbakan ve kurmuş olduğu siyasal partileri konu alan çalışmalar gerek birincil gerekse ikincil kaynaklar bağlamında kullanılacaktır. Erbakan’ın çeşitli eserleri ve parti programları birincil kaynaklar arasındadır.

Bu çalışmada ilk olarak Necmettin Erbakan’ın hayatı özellikle siyasal ve akademik yönleriyle ele alınacaktır. Necmettin Erbakan’ın siyasal mirası ve Milli Görüş Hareketi’nin temellerini anlamak adına bu bölüm, tarihsel bir arka plan niteliğindedir. İkinci olarak, Milli Görüş Hareketi tarihsel ve felsefi yönleriyle irdelenecektir. Türkiye’nin sahip olduğu insan sermayesi ve finansal gücü ile gelişebileceğini, öz değerlerini koruyarak ilerleyebileceğini savunan Milli Görüş felsefesinin bir diğer boyutunu “Adil Ekonomik Düzen” anlayışı oluşturmaktadır. Bu bölümün bir diğer konusu da Adil Ekonomik Düzen’dir. Üçüncü olarak, Milli Görüş Hareketi’nin temsil ettiği siyasal partiler ele alınacaktır. Milli Nizam Partisi’nden Yeniden Refah Partisi’ne dek uzanan geniş tarihsel süreçte yer alan partiler Erbakan’ın siyasal mirasını anlamak açısından önem arz etmektedir. Aynı bölümde Refah Partisi’nin kapanması sürecine zemin oluşturan post-modern darbe de ele alınacaktır. Dördüncü bölümde post-modern

darbe sonrası “Siyasal İslam” söylemini terk eden Recep Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi işlenecektir. Erdoğan partisini her ne kadar “yenilikçi” olarak tanımlasa da benimsemiş olduğu bazı değerlerin temelini Erbakan’ın mirasına dayandığı bilinmektedir.

1. İLMİ VE SİYASİ KİMLİĞİYLE NECMETTİN ERBAKAN

1926’da Sinop’ta dünyaya gözlerini açan Necmettin Erbakan, ilkokul eğitimini Trabzon’da tamamlamıştır. Akademik başarısı ile dikkatleri üzerine çeken Erbakan, sınıfta arkadaşları tarafından “başbakan” olarak anılmaktaydı. Erbakan, kendisine bu lakap ile hitap edilmesinden mutluluk duyduğunu ifade etmiştir.¹

Necmettin Erbakan, 1937 yılında İstanbul Erkek Lisesi’ni birincilikle bitirmiştir. 1948’de İTÜ’den derece ile mezun olmuştur ve bu fakültede akademik kariyer hayatına başlamıştır.² Hazırladığı tezdeki başarısı Necmettin Erbakan’a Almanya’da Aachen Teknik Üniversitesi’nde araştırma yapma imkanı sağlamıştır ve Erbakan, Alman yükseköğretim kurumlarında da geçerliliği olan “Doktor” unvanını almaya hak kazanmıştır.³

Necmettin Erbakan, Almanya Ekonomi Bakanlığı’nın isteğiyle motorların yakıt tasarrufu hakkında çalışmalar yapmıştır. “*Dizel motorlarda püskürtülen yakıtın nasıl tutuşturduğu*” konusunu inceleyen teziyle doçent olmaya hak kazanmıştır ve o yıllarda Almanya’nın en büyük motor fabrikası olarak bilinen Deutz fabrikalarının Müdürü tarafından Leopar tanklarının motorları hakkında çalışması için bu fabrikaya davet edilmiştir. 1953 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde bilimsel çalışmalarına yeniden başlayan Erbakan, 1954 -1955 arası askerliğini yapmıştır ve üniversiteye geri dönmüştür.⁴ 1965’te profesör olmaya hak kazanan Erbakan, çalışkan, disiplinli ve üretken bir akademisyen olmuştur.

Akademik çalışmalarının yanı sıra yönetimde de söz sahibi olması gerektiğinin bilincinde olan Necmettin Erbakan 1969 yılında, Sırrı Enver Batur’un başkanlığını yürüttüğü Türkiye Odalar Birliği seçimlerini kazanarak başkan olmuştur.⁵ Erbakan’ın, sanayiye gerekli ilginin gösterilmesi için siyasete girdiği ifade edilmektedir. 1969 seçimlerinde bağımsız aday olarak Konya’dan seçilmiştir ve parlamento’ya girmiştir.

¹ Fehmi Çalmuk, *Salamün Aleyküm Komutanım*, (Ankara: Kim Yayınları, 2000), 10.

² M. Mustafa Uzun, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, 1.Cilt, (Ankara: MGV Yayınları, 2013), 9

³ Uzun, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, 1.Cilt, 9-10

⁴ Uzun, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, 1.Cilt, 10

⁵ Ahmet Akgül, *Erbakan Devrimi*, (İstanbul: Doğu Yayınları, 1995), 20.

1970'te Milli Görüş'ün ilk siyasal partisi olan Milli Nizam Partisi'ni kurmuştur. Daha sonra 1971 yılında verilen askeri muhtıra sonrası parti kapatılmıştır.⁶

1972 yılında MNPekebiyle Milli Selamet Partisi'ni (MSP) kuran Erbakan, 1973 yılındaki seçimlerde 51 vekille parlamentoya girmeyi başarmıştır.⁷MSP, 1978 yılından 1980 askeri darbesine kadar muhalefette kalmıştır ve partinin genel başkanlığı görevi Necmettin Erbakan'a ait olmuştur. 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası bir süre tutuklu kalan Erbakan'ın 1987 yılına kadar siyaseten yasaklı olduğu bilinmektedir.⁸ 1987 yılında siyasete geri dönen Erbakan'ın Milli Görüş felsefesini benimseyen üçüncü parti olarak kurulan Refah Partisi 1987 yılında kurulmuştur. Aynı yıl Erbakan genel başkan olarak seçilmiştir. Refah Partisi 1995 seçimlerinde seçimlerden galip çıkan parti olmuştur. Erbakan, Doğru Yol Partisi ile kurduğu Refah-Yol hükümetinde 28 Haziran 1996'da başbakanlık görevine başlamıştır.

2011 yılında hayatını kaybeden Erbakan'ın vasiyeti üzerinde cenazesi için resmi devlet töreni düzenlenmemiştir. Erbakan, Türk siyasal hayatına önemli izler bırakan bir lider olmanın yanı sıra geride önemli eserler de bırakmıştır. Akademik olarak, motorlarda yakıtların yanma konusu üzerine Erbakan'ın uzmanlık alanı olan konularda çalışmalar kaleme aldığı bilinmektedir. Siyaset felsefesi bağlamında ise, “Maneviyatçı Görüş” ve “Materyalist Görüş” kıyaslaması yaptığı eserlerinde millilik ve yerlilik vurgusunun öne çıktığı bilinmektedir.⁹

Necmettin Erbakan hakkında kimileri “İslamcı siyasetçi” kimileri ise “Müslüman bir lider” şeklinde bahsederken Erbakan için “hoca” unvanının yaygınlık kazandığı bilinmektedir.¹⁰ Erbakan'ın hoca kimliğini, milletvekili Fethullah Erbaş Kürtlerin bakış açısı kapsamında şu şekilde izah etmektedir:¹¹

“Erbakan denince akla şu gelir: Erbakan Kürtleri en çok düşünen lider... Erbakan hiçbir zaman Kürt-Türk diye bir ayırım yapmamıştır. Güneydoğu halkı Erbakan'ı “dindar, çalışkan ve haram yemeyen” biri olarak görür. Erbakan'ın profesör olmasının da büyük bir etkisi vardır. Bu etiketi çok iyi kullanmıştı. Doğuda İslam Erbakan'ın ismi geçince bir

⁶ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*, (İstanbul: Metis Yayınları, 11. Basım, 2012), 231.

⁷ Ekrem Kızıldaş, *Herkesin Hocası Erbakan*, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2011), 29-30.

⁸ Uzun, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, 1.Cilt, 11.

⁹ Müslim Yarıcı, *Milli Görüş Hareketi'nin Fikri Temelleri*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017), 15.

¹⁰ Baki Can, “Söylemleriyle Erbakan”, *Anadolu Gençlik Dergisi, Necmettin Erbakan Özel Sayısı* (2015), 222.

¹¹ Fehmi Çalmuk, *Erbakan'ın Kürtleri*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2001), 20

İslam lideri gibi görülür. FP'nin başında Erbakan'ın olmayışı partiye en az yüzde beş oy kaybettirdi."

Türkiye'nin ilk motor fabrikasını, 200 ortak ile birlikte 1956 yılında kurmuş olan Erbakan, akademik kariyeri ve Türkiye'nin sanayileşmesi alanında göstermiş olduğu önemli katkılarını siyasete de yönlendirmeyi başarmıştır. Milli Görüş felsefesinin kurucusu olarak Türk siyasal hayatına damga vuran Erbakan'ın, "Adil Ekonomik Düzen" felsefesi ve "Milli Görüş" söylemi Türk siyasi hayatının günümüzde de anlaşılmasına yol gösterici olan önemli değerlerdendir.

2. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ VE ADİL EKONOMİK DÜZEN SÖYLEMİ

Milli Görüş Hareketi'nin köklü bir geçmişe dayandığı bilinmektedir. Milli Görüş Hareketi'nin temel felsefesinin izleri Necmettin Erbakan'ın 1969 yılında başlayıp vefat ettiği 2011 yılına kadar geçen siyasi mücadelesinde görülebilir. Erbakan'ın siyasi duruşu genel itibariyle küresel zulme karşı muhalefeti ve adaleti savunması ile öne çıkmıştır.

Milli Görüş, Türkiye'nin beşeri sermayesi ve finansal imkânları sayesinde gelişeceğini, manevi ilkelerini muhafaza ederek ilerleyebileceği fikrini vurgular. Milli Görüş'te "Maddi Kalkınma" anlayışı ile faiz, istismar, tefecilik gibi kötülüklerin giderilmesine vurgu yapılmıştır.¹² Milli Görüş felsefesinde anahtar öneme sahip kavramların başında "Hak" kavramı gelmektedir. Milli Görüş hareketi hakkın tanımını şu şekilde yapmaktadır: İyi, doğru, faydalı ve adaletli olan haktır. Örnek olarak ise 2 + 2' nin durum ve şart ne olursa olsun 4 olması üzerinden vermektedir.¹³ Hak Mücadelesi, Milli Görüş felsefesine göre, Hz. Adem'den (a.s) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Ümmeti aracılığı ile kıyamete kadar devam edecek mücadele anlamına da gelmektedir.

Öte yandan, "Hak" kavramına karşılık Milli Görüş felsefesinin üzerinde durduğu bir diğer kavram ise "Batıl" kavramıdır. Batıl kelime anlam olarak isabetsiz, gerçekle ilgisi olmayan, zararlı ve zulüm anlamında kullanılmaktadır. Milli Görüş, günümüzde batılın temsilcisi olarak Siyonizm ve emperyalizmin olduğunu savunmaktadır. Felsefesinin İslamcı siyaset kapsamında ele alınmasının yanı sıra hareketin Türk sağ siyasetini, Erbakan'ın muhafazakâr ve milliyetçi söylemleriyle etkilediği söylenebilir.

¹² Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005).

¹³ Necmettin Erbakan, *Saadetin Temel Esasları, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyesi-5*. (Ankara: MG V Yayınları, 2014).

Örneğın, Cumhuriyet Gazetesi'nde, 25-30 Eylül 1969 tarihleri arasında Erbakan ile yapılan mülakatta Erbakan, “sağ yarısında bir yeni adam” şeklinde sunulmuştur.¹⁴

Milli Görüş'ün dayandığı temel öğeler şu şekilde sıralanabilir¹⁵:

- Adil Düzen: Faizsiz ekonomiyi savunur.
- Reel Ekonomi: Üretime dayalı yapıların güçlendirilmesini savunur.
- Temel insan hakları:
 - Yaşam hakkı
 - Mülkiyet hakkı
 - Neslin korunması
 - Aklın korunması
 - Diğer haklar (seyahat, meslek seçme vs.)

Adil Düzen söylemi 1982'den günümüze kadar aktif bir şekilde Milli Görüş Partileri'nin parti programında yer almaktadır. Necmettin Erbakan¹⁶ “Adil Düzen”in tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Ekonomik düzenin her noktasında sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese karşı eşit davranan, herkese fırsat eşitliği veren, herkesin faydalı, yapıcı faaliyetleri destekleyen, ekonomik faaliyetleri destekleyen, ekonomik faaliyetlerini teşvik eden, ekonomik gelişmelerin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran bir ekonomik düzendir.”

Adil Düzen, kapitalist ve sosyalist düzenin sömürü düzenleri olduğu görüşünü savunmaktadır. Kapitalist sistemde faydalı olan ekonomiyi şekillendiren serbest piyasa rekabetine yer verildiğini; fakat tekellere engel olmamasından ötürü zararları olduğu fikrini savunmaktadır.¹⁷ Adil Ekonomik Düzen anlayışında faizlerin kabul edilmediği bilinmektedir. Darphanede karşılıksız para basmayı, kamu hakkına tecavüz olarak gören bu anlayış, refahın açıklamasını; ihtiyaçların bol bir şekilde karşılanması olarak görür

¹⁴ Sadun Tanju, “Sağ Yarısında Yeni Bir Adam”, *Cumhuriyet Gazetesi*, (25-30. 9. 1969), 5.

¹⁵ Ruşen Çakır, “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, Ed. Yasin Aktay (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).

¹⁶ Necmettin Erbakan, *Adil Ekonomik Düzen*, (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1992).

¹⁷ Necmettin Erbakan, *Erbakan Külliyyatı*, (Ankara: MG. Yayınları, 2. Baskı, 1. Cilt, 2014), 261.

ve bunun da iktisadi ilerleme ile sağlanacağını¹⁸ ifade etmiştir. Adil Düzen felsefesinde “Ağır Sanayi Hamlesi” önemli bir yere sahiptir. Türkiye Ağır Sanayi hamlesi söylemiyle 1970 ile 1980 yılları arasında tanışmıştır. Erbakan, 1976 yılında yaptığı konuşmada “Başlattığımız bu ağır sanayi hamlesi Cumhuriyet tarihinin en büyük kalkınma hamlesidir.” ifadesini kullanmıştır.¹⁹

Milli Görüş, ekonomideki mevcut durumu iç ve dış borçların arttığı ve ödemelerin borçlanarak yapıldığı şeklinde açıklamaktadır. Ekonomimizin bağımsız olmaması da Milli Görüş'ten ayrılmanın bir sonucu²⁰ olarak açıklanmıştır. Benimsemiş olduğu hedefler itibariyle günümüz yönetici elitinin de söylemlerini önemli ölçüde etkileyen Milli Görüş, şu hedeflere sahip olmuştur²¹: İç barış, devlet-millet beraberliği, yeniden büyük Türkiye.

Milli Görüş felsefesi ile ön plana çıkan Adil Düzen, hitap ettiği kesimin yalnızca dünyası ile ilgili değil, ahreti ile de ilgili konularda fikirler sunmuştur. Milli Görüş temsilcileri, parti programlarında hakkaniyet temelli bir yaşama sahip olmak için benimsediği değerleri, kendi medeniyetinden aldıklarını dile getirmiştir.

3. DÜNDEN BUGÜNE SİYASET SAHNESİNDE MİLLİ GÖRÜŞ

Necmettin Erbakan'ın 1969 seçimlerinde bağımsız olarak seçimlere girip kazandığı bilinmektedir. Milli Görüş felsefesine benimseyen ilk siyasal parti Milli Nizam Partisi olmuştur. MNP 26 Ocak 1970 tarihinde Türk siyasi yaşamındaki yerini almıştır²². MNP'nin kuruluşunda, Nakşibendi tarikatının etkili olduğu ifade edilmektedir²³. Mehmet Zahit Kotku'nun MNP'nin kuruluşunda rol oynadığı bilinmektedir. Siyasal İslam'ın ilk örneği olan MNP, uzun ömürlü olamamıştır ve ambleminin ve marşının kapatma davası konusu olduğu bilinmektedir. MNP'nin amblemi şahadet parmağı simgesi olmuştur.²⁴ Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

¹⁸ Necmettin Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, (Ankara: Rehber Yayınları, 1991), 240

¹⁹ Recep Taha Engin, *Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi: Temel Esasları ve Söylevleri*, (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 2019), 57.

²⁰ Necmettin Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*.

²¹ Necmettin Erbakan, *Erbakan Külliyyatı*, 434-437.

²² Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası*, (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1985), 98-99.

²³ Çakır, *Ayet ve Slogan*, 56.

²⁴ Hüsamettin Ertem, *Yaşayanların Dilinden Milli Görüş*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 4. Baskı, 2015), 31-32.

Hikmet Gündüz, partinin kapatılması talebiyle dava açmıştır; Erbakan partisini savunurken; suç işlemediğine inandığını ifade etmiştir.²⁵

MNP'nin kapatılmasının ardından ortak kadrolarla ve aynı siyasi vizyona sahip yeni bir siyasi parti çatısı altında Milli Görüş felsefesi Milli Selamet Partisi (MSP) ile siyaset sahnesinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 11 Ekim 1972'de kurulan MSP, Necmettin Erbakan'ın yönetiminde girdiği 1973 seçimlerinde % 12 oranında aldığı oyla 51 parlamenterle Meclis'e girmeyi başarmıştır. 1974'de kurulmuş olan MSP-CHP koalisyonu ile ilk kez "Siyasal İslam" hükümet ortağı olarak dahi olsa iktidara gelmeyi başarmıştır.²⁶

MSP'nin, 1980 darbesinden bir yıl kadar önce düzenlediği mitinglerde mehter gösterileri ve kortej yürüyüşleri ile dikkat çeken olaylara imza attığı bilinmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası MSP partisi dahil tüm partiler kapatılmış ve Necmettin Erbakan ve diğer bazı önemli isimler siyasi yasaklı ilan edilmiştir. Erbakan, darbecilerin getirdiği yasaklarla Eylül 1987'ye kadar politikadan men edilmiştir. Eylül 1987'de yapılan referandumla diğer liderler ile birlikte yeniden siyasi haklarını kazanmıştır.²⁷ Üç yıl süren askeri rejim sonrası, 19 Temmuz 1983 tarihinde avukat Ali Türkmen'in liderliğinde Milli Görüş felsefesini benimseyen bir diğer siyasi parti olan Refah Partisi (RP) kurulmuştur. Erbakan, RP'nin Ekim 1987'deki kongresinde yeniden genel başkanlığına seçilmiştir. 1989 yılının Mart ayında yapılan yerel seçimlerde Refah Partisi Türkiye genelinde %9,8 oranında oy alarak beş il belediyesini kazanırken 69 ilçe ve beldede belediyelik kazanmıştır.²⁸ 20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinde RP oyların % 16.20 oranında bölümünü kazanarak TBMM'ye 62 milletvekiliyle girmiştir ve mecliste grup kuran partilerden olmayı başarmıştır. Refah Partisi, 1994 yılında yerel seçimlerdeki başarısı sonrası 1995 seçimlerinde ise % 21.38 oranında oy almış ve 158 milletvekilliği kazanarak galip gelmiştir.²⁹

DYP-ANAP (ANAYOL) koalisyon hükümeti uzun ömürlü olmamıştır, hükümetin sona ermesiyle, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini Erbakan'a vermiştir ve RP ile DYP ortaklığında Refah-Yol hükümeti Türkiye'nin 54. Hükümeti olarak kurulmuştur.³⁰ Erbakan başbakanlığında gerek iç

²⁵ Serkan Yorgancılar, *Milli Görüş (1969-1980)*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 446.

²⁶ Naci Cepe, "Toplumsal Değişme Sürecine Dair Algılar", *Umran*, 224, (Nisan 2013), 40-41

²⁷ Cepe, "Toplumsal Değişme Sürecine Dair Algılar, 41.

²⁸ 1989 yerel seçim sonuçları, (Erişim 4 Kasım 2021)

²⁹ 1995 genel seçim sonuçları, (Erişim 4 Kasım 2021)

³⁰ Begüm Burak, *Türkiye'nin Siyasal ve Yönetel Yaşamında 28 Şubat Süreci'nin Yeri Üzerine bir İnceleme*, (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010).

gerekse dış politika bağlamında önemli gelişmelere imza atılmıştır. İslam ülkeleri ile ilişkiler güçlenmiş ve dünyada yankı bulan İslam ülkeleri işbirliği teşkilatı D8 bu dönemde kurulmuştur. 28 Şubat'a giden yola zemin hazırlayan etmenlerden biri Seçim Beyannamesi'nde de belirtilen İslam Birliği ile ilişkili G-7'ye alternatif Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'nin dahil olduğu D-8'in kurulması olarak görülebilir. Bu dönemde, ekonomik alanda da önemli adımlar atılmıştır, örneğin Sanayi üretimi % 90'a çıkarılmıştır. Sınır ticareti de geliştirilmiştir.³¹

Refah-Yol Hükümeti'nin gerek kuruluşu gerekse icraatları seküler çevrelerde olumlu karşılanmamıştır. Ana-akım medya tarafından da pompalanan hükümet karşıtı söylem, Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen "Kudüs Gecesi" sonrası artmıştır ve "post-modern" darbe olarak anılan 28 Şubat 1997'deki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında imzalanan kararları ile Erbakan istifa etmeye zorlanmıştır. Dönemin kimi "sivil" toplum kuruluşlarının da artan baskıları sonucu Refah-yol hükümeti, Haziran 1997'de görevi bırakmıştır.

3. 1. 28 Şubat Süreci ve Milli Görüş Hareketi'nde Yaşanan Bölünme

Bazı sermaye çevreleri, ana-akım medya organları, bazı aydınlar ve ordu içindeki grupların Refah Partisi tarafından temsil edilen düşünceye karşı durdukları bilinmektedir. 1996 yılında Susurluk'ta yaşanan trafik kazasında devlet, siyaset ve illegal örgütler üçgeninin ortaya çıkması, hükümet karşıtı gösterilerin artması ile bazı sendikaların sokak gösterileri gibi olaylar bu dönemdeki gelişmelerin bir kısmıdır. Ayrıca, medyada irtica haberlerinin sıklıkla yer alması, Müslim Gündüz ve Aczimendi gibi haberlerin yapılması ve Kudüs gecesinin ardından Sincan'da tankların yürümesi gibi bir dizi olay sonrasında 28 Şubat 1997 yılındaki Milli Güvenlik Kurulu toplantısına giden süreç yaşanmıştır.

28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısında askerler tarafından hükümete bazı tavsiyelerde bulunulmuş ve daha sonra imzalaması için Erbakan'a sunulmuştur. Dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan "28 Şubat MGK kararları" olarak bilinen 18 maddeyi beş gün boyunca imzalamamış ancak beş gün sonra imzalamış ve bakanlar kurulu ile meclise göndermiştir.

MGK toplantısının ardından yaşanan süreç, Necmettin Erbakan'ın başbakanlık görevinden istifa etmesine sebep olmuştur. 1 Mayıs 1997'de dönemin Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, RP hakkında, "Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri" sebebiyle dava açmıştır. Refah Partisi, 16 Ocak 1998'de kapatılarak; Necmettin Erbakan ve partinin diğer önde gelen isimlerine siyaset yasağı getirilmiştir. Bu tarihten önce, Refah Partisi'nin kapanma ile karşılaşması dolayısı ile 17 Aralık 1997'de Fazilet Partisi

³¹ Necmettin Erbakan, *Türkiye ve Ekonomi*, (İstanbul: Milli Gazete Yay., 2002).

kurulmuştur ve Refah Parti kadrolarından kimi isimler Fazilet Partisi'ne geçiş yapmışlardır ve Recai Kutan partinin genel başkanı olmuştur.³²

1999 yılında Fazilet Partisi milletvekillerinden Merve Kavakçı'nın meclisteki yemin terenine başörtüsüyle girmesi krize sebep olmuştur. Bu olay sonrasında Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, FP'ye kapatma davası açmıştır. İlerleyen dönemde yapılan FP 1. Kongresi'nde gelenekçi ve yenilikçi gruplar arasındaki rekabette gün yüzüne çıkmıştır veyeniliki kanadın adayı Abdullah Gül 521 oy alırken, Recai Kutan 633 oy almıştır. FP Haziran 2001'de kapatılmıştır. Partinin kapatılması ile milletvekillerinin bir bölümü yeni kurulan Saadet Partisi'nde birleştiler. Saadet Partisi, 20 Temmuz 2001'de kurularak Recai Kutan kurucu genel başkan olmuştur. 17 Ekim 2010'da tarihinde ise Necmettin Erbakan genel başkan seçilmiştir. Erbakan'ın vefatının ardından, parti seçimlere Mustafa Kamalak başkanlığında gitmiştir. Fazilet Partisi Kongresinde Abdullah Gül'ü destekleyen ve “Yenilikçiler” olarak anılan ve Millî Görüşü olmadıklarını dile getiren grup ise ayrılarak Adalet ve Kalkınma Partisi çatısında örgütlenmişlerdir.

Millî Görüş Hareketi içindeki kırılma iki hizip arasında yaşanmıştır. 2000'lerin başında Millî Görüş'ü benimseyen siyasi kadro içinde “Gelenekçi” ve “Yenilikçi” olarak bilinen iki grup oluşmuştur. Gelenekçi kanat hiç bir şekilde Millî Görüş'ten taviz verilmemesi gerektiğini savunurken, Yenilikçi kanat ise bazı şeylerden taviz verilerek iktidar olunabileceğini iddia ediyordu. Bu süreç içinde Fazilet Partisi ilk defa iki genel başkan adayı ile kongreye gitmiştir. Gelenekçi kanadın adayı Recai Kutan olarak belirlenmiştir. şevket Kazan, Süleyman Arif Emre, Fehim Adak ve Temel Karamollaoğlu gibi siyasetçilerin gelenekçi listede yer almıştır. Yenilikçi kanatta ise; İsmail Kahraman, Nevzat Yalçıntaş gibi eski iki siyasetçiler gibi Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç gibi genç siyasetçilerin yer aldığı bilinmektedir.³³

Millî Görüş içindeki kırılma sonrası Millî Görüş felsefesini benimseyen Fazilet Partisi ve Saadet Partisi sonrası 23 Kasım 2018 tarihinde Fatih Erbakan liderliğinde Yeniden Refah Partisi (YRP) kurulmuştur. Millî Görüş felsefesini benimseyen YRP “*Milletimiz için biz varız!*” sloganı ile kurulmuştur. Parti temelini Erbakan Vakfı kadrolarından oluşturulduğu bilinmektedir. Parti, ilk kongresinde 44 bin kişinin üstünde bir katılımcı sayısı ile en büyük kongrelerden birini organize ederek siyaset sahnesine giriş yapmıştır.³⁴

³² Hakan Özdemir, “28 şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Millî Görüş Partisi: Refah Partisi (RP) Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırılmal Bir Analiz)” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20/2, (2015), 165-193

³³ Nasuhi Güngör, *Yenilikçi Hareket*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2002).

³⁴ Dünya Bülteni, “Yeniden Refah Partisi'nde ilk kongreye rekor katılım” (19 Kasım 2019), (Erişim 5 Kasım 2021).

4. MİLLİ GÖRÜŞ'ÜN “YENİLİKÇİ KANADI” VE ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN KURULUŞU

Milli Görüş geleneğinin o yıllardaki son partisi olan Fazilet Partisi bünyesinde, “Gelenekçiler” ve “Yenilikçiler” adında iki grup olduğu bilinmektedir. Yenilikçiler, Abdullah Gül etrafında toplanmışlardır ve Gül’ü Fazilet Partisi genel başkanlığına getirmek istemişlerdir ancak bu düşünce hayat bulamamıştır. Yenilikçi kanat ise Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AKP) kurmuşlardır. AKP 14 Ağustos 2001’de kurulmuştur. Kurucu üyeleri arasında bulunan önemli isimler şu şekildedir: Ali Babacan, Ayşe Böhürler, Murat Mercan, Mevlüt Çavuşoğlu ve Nurettin Canikli.³⁵ AKP’nin önde gelen isimlerinden bir bölümü, Fazilet Partisi kadrolarından olup bu partinin kapatılmasının ardından kurulmuş ve devam niteliğinde olan Saadet Partisi’ne katılmayanlar olarak bilinmektedir.

Erdoğan’ın kurmuş olduğu partide Millî Görüş felsefesini benimsemediği yönünde beyanatları olduğu bilinmektedir. AKP, kendisini “Siyasal İslamcı” kimliğe sahip bir parti değil “Muhafazakar Demokrat” bir kimlikte tanımlamıştır. AKP’nin muhafazakâr demokrat kimliğini partinin ideologu olarak bilinen Yalçın Akdoğan şu şekilde açıklamıştır³⁶:

“AKP’nin muhafazakâr demokrasi kavramıyla yapmaya çalıştığı, demokrasiye yeni bir tanım veya tür getirmek değil, bu terkip altında kendisine yeni bir kulvar açmaktı. Böyle bir kavram üretmek birkaç açıdan önem taşımaktadır: Siyaseti normalleştirmek ve gerçekçi bir zemine oturtmak, müstakil bir muhafazakâr parti ve kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek.”

AKP girmiş olduğu ilk seçim olan 2002 seçimlerinde %34 oy almış ve 363 milletvekili³⁷ ile tek başına iktidar olmuştur. 2002’den günümüze Türkiye’yi tek başına yöneten parti olarak Türk siyasal hayatında kritik bir rol edinmiş olan AKP kimlik olarak Milli Görüş felsefesini benimsemediğini vurgulasa da siyasal söyleminde Milli

³⁵ İsmail Şükür, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Siyasi Partilerin Doğuş Teorileri, Tipolojileri ve Kurumsallaşmaları Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3/3 (2020), 687.

³⁶ Yalçın Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 18-19.

³⁷ Resmi Gazete, “Geçerli oyların siyasi partilere dağılımı”, (Erişim 5 Kasım 2021).

Görüş ve Adil Düzen felsefelerinin izdüşümlerini görmek mümkündür. Bu bakımdan Necmettin Erbakan'ın mirasının önemi de bir kez daha anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Milli Görüş felsefesi ve Adil Düzen anlayışı, halkın refah seviyesini yükseltmeyi ve adil bir kalkınmayı hedeflemiştir. Felsefe olarak, sosyal hayattaki gelişmeyi doğru anlama, paylaşımı ise daha adilce sağlamanın önemini vurgulayan Adil Düzen ve siyasetteki yansıması Milli Görüş, 28 Şubat Süreci'nin ardından AKP'nin de içinden çıkmış olduğu siyasi hareket olarak Türk politik hayatında önemli yere sahiptir.

Türkiye siyasetine Milli Görüş Hareketi ile giren partiler kapatılarak isim değiştirmiş, sonrasında; Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisi olarak siyaset sahnesinde yer almışlardır.

Türkiye'de devam eden köyden şehre göç hareketi sürecinde Milli Görüş Hareketi bu kuşağın şehre entegre olmasını ve kültürlerini korumasını kolaylaştırmıştır. Necmettin Erbakan liderliğindeki Milli Görüş, sosyal hayatı cami, iş ve ev olarak gerçekleşen mütedeyyin kesimin yaşantısına siyaset olgusunu yerleştirerek var olma ve mücadele etme yolunu açmıştır. Türk siyasal hayatındaki rolü, esasları ve söylemleri ile yarım asırlık süreyi geride bırakmış olmasına rağmen izleri hala etkili olan Milli Görüş önce maneviyat söylemi ile yeni bir model ortaya koymuş ve öne sürmüştüğü Adil Ekonomik düzen ve Ağır Sanayi söylemi ile milli ekonomik model fikrini benimsemiştir. Bu çalışmada, Milli Görüş Hareketi ve Adil Ekonomik Düzen felsefesinin kurucusu Erbakan'ın siyaset felsefesinin etkileri geçmişten günümüze ele alınmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Akgül, Ahmet, *Erbakan Devrimi*, İstanbul: Doğu Yayınları, 1995.

Burak, Begüm, *Türkiye'nin Siyasal ve Yönetmel Yaşamında 28 Şubat Süreci'nin Yeri Üzerine bir İnceleme*, İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.

Can, Baki, "Söylemleriyle Erbakan", *Anadolu Gençlik Dergisi*, *Necmettin Erbakan Özel Sayısı* 2015.

Cepe, Naci, "Toplumsal Değişme Sürecine Dair Algılar" , *Umran*, 224.sayı, Nisan 2013.

Çakır, Ruşen, “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, Ed. Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Çakır, Ruşen, *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar*, İstanbul: Metis Yayınları, 11. Basım, 2012.

Çalmuk, Fehmi, *Selamûn Aleyküm Komutanım*, Ankara: Kim Yayınları, 2000

Çalmuk, Fehmi, *Erbakan’ın Kürtleri*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Engin, Recep Taha, *Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi: Temel Esasları ve Söylevleri*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 2019.

Erbakan, Erbakan, *Türkiye’nin Temel Meseleleri*, Ankara: Rehber Yayınları, 1991.

Erbakan, Necmettin, *Adil Ekonomik Düzen*, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1992.

Erbakan, Necmettin, *Türkiye ve Ekonomi*, İstanbul: Milli Gazete Yay., 2002.

Erbakan, Necmettin, *Saadetin Temel Esasları, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı-5*. Ankara: MGV Yayınları, 2014.

Ertem, Hüsamettin, *Yaşayanların Dilinden Milli Görüş*, İstanbul: Ravza Yayınları, 4.baskı, 2015.

Güngör, Nasuhi, *Yenilikçi Hareket*, İstanbul: Anka Yayınları, 2002.

Kızıldaş, Ekrem, *Herkesin Hocası Erbakan*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2011.

Özdemir, Hakan, “28 Şubat Süreci Arifesinde Ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20/2, (2015), 165-193.

Sarıbay, Ali Yaşar, *Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1985.

Şükür, İsmail, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Siyasi Partilerin Doğuş Teorileri, Tipolojileri ve Kurumsallaşmaları Açısından Değerlendirilmesi” , *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3/3 (2020),686-697

Tanju, Sadun, “Sağ Yarışında Yeni Bir Adam”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 25-30. 9. 1969.

Uzun, M. Mustafa, *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı*, 1.Cilt, Ankara: MGV Yayınları, 2013.

Yarıcı, Müslim, *Milli Görüş Hareketi'nin Fikri Temelleri*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Yavuz, Hakan, *Modernleşen Müslümanlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005

Yorgancılar, Serkan, *Milli Görüş (1969-1980)*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.

Online Kaynaklar

1989 yerel seçim sonuçları. Erişim 4 Kasım 2021. <http://www.yerelsecim.com/YerelSecimSonuclari.asp?SY=1989>

1995 genel seçim sonuçları.Erişim 4 Kasım 2021. <http://www.yerelsecim.com/GenelSecimSonuclari.asp?SY=1995>

Dünya Bülteni, “Yeniden Refah Partisi'nde ilk kongreye rekor katılım” (19 Kasım 2019). Erişim 5 Kasım 2021. <https://www.dunyabulteni.net/guncel/yeniden-refah-partisi-nde-ilk-kongreye-rekor-katilim-h453507.html>

Resmi Gazete, “Geçerli oyların siyasi partilere dağılımı”. Erişim 5 Kasım 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/11/20021110.htm#5>